

Daciában, a mint ez a maros-kereszturi katonai elbocsátó okmányból (Kr. u. 158., CIL. III. Suppl. D. LXVII.) kitűnik.

De teljesen hiányzik az, a mi Napoca monographiájában lényeges lett volna, t. i. a római város kiterjedésének valószínű meghatározása. Torma Károly szerint (A limes Dacicus felső része, 15. l.) „az egykori római város zömét a mai óvár, a főtér s a híd-, belmagyar-, szentegyház-, belközép-, belkirály-, beltorda-, belszén-, kismester- és a belmonostor-útczák egy része képezte, nem sokkal kisebb terület tehát, mint Kolozsvár mai belvárosa“. A lefolyt években a csatornázás és vízvezeték munkálatai ezeket a körvonalakat nagyjában megerősítették, talán lesz is módom arra, hogy leletek alapján pontosabban ki tudjam mutatni Napoca területét.

Dr. Finály Gábor.

Kolozsvár római nevéhez.

Tudvalévő, hogy a mai Kolozsvár helyén a világhódító rómaiaknak egy virágzó gyarmatvárosuk volt, mely a mai belváros (I. kerület) egész területét magába foglalta és melyről a Kr. u. 109—110 tájt emelt ajtoni mérföldkő nyújt először felirati tudósítást. A népvándorlás áradata azonban megsemmisíté a városunk helyén állott gyarmatot is annyira, hogy az egykori római városnak még nevét is elfeledték, úgy, hogy az egykor virágzó gyarmatnak igazi neve a legújabb kor tudósai előtt is ismeretlen volt. *Kováry* „Erdély építészeti emlékei“-ben Benkő után még 1860-ban is *Patruissa*-nak nevezi a Kolozsvárt megelőző várost; *Jakab Elek*, Kolozsvár történetírója 1870-ben sem mer a város ókori nevééről határozott véleményt mondani, pedig már akkor Sponius — még inkább Torma Károly — a Peutingerről nevezett ókori térkép adatai, főként pedig egy római felirat alapján a Kolozsvár helyén feküdt római város gyanánt *Napocát* jelölte meg, melyet ugyanő előbb (a mint már előtte d'Anville is) Szamosújvár helyén képzelt, Mannert Konrád Nyárádtőre (Maros-Tordavm. alsó-marosi járás) helyezett, Seivert pedig Pókán (Alsó-Fehérv. kis-enyedi j.) vélt megtalálhatni. *Monmsen* Tivadarnak, a nagyhírű német régésznek hozzászólása a kérdéshez az egész tudományos világgal elfogadtatta a *Napoca* nevet, melyet legújabbán megerősített a főtéren, csatorna ásásakor, a Jósika-ház előtt talált római feliratos kő is.

Érdekes lesz tudnunk, hogy Torma és Mommsen előtt teljes két évszázaddal ugyanazon alapon, talán ugyanazon felirat alapján a nevezett tudósokéval teljesen egyező eredményt ért el *Bethlen Parkas* erdélyi kancellár (élt 1639—1679). Történetében ugyanis római feliratok alapján határozottan állítja, hogy a Kolozsvár helyén feküdt római gyarmatot *Napucának* hívták. A Benkő József által 1789-ben kiadott „*Historia de rebus Transilvanicis*“ V. kötetében a 276. lapon a következőket írja: „Kolozsvár egy ó- és újvárból áll, de mind-

kettőt ugyanazon fal keríti. Helyén a rómaiaknak régi gyarmat városa volt, *Napuca* nevű, melyet Ptolemeus Vázlataiban Dácia városai közt említ; a mi eléggé kitűnik sok más régi felíratból, melyek még megvannak, de a régiségtől alig olvashatók, mindenek felett pedig Barát Péter a főegyház közelében fekvő egykori házának kapualjába falazott négyszögű kőből, melyen ezek olvashatók:

NVMINI. AVG.	A város Szamosra tekintő falának belső oldalán is
M. VLP. CAECIL.	a fal többi kövei közé illesztett faragott kővön ugyan-
BASSIANVS	azon Napuca gyarmat neve olvasható ekképen:
CALLISTH.	
M. AVG.	M. AVREL. PAPIA. AVG. COL. NAP.
AVGVSTALIS.	VIXIT. ANNIS. LX. AVRELIA.
COL. NAP.	BOŃA. CONIVNX. MARITO.
D. D.	PERFICIENDVM. CVRAVIT.

És a fal azon részében, mely az alatta folyó Szamosra dől:

FORT. AVG. VLP. MASCVLINVS. VET.
EX. SIGNIF. LEGVM. FECIT. COL. NAP.
PRO. SA. SVA. ET. SVOR. P.

Ötszögű égetett téglák sem hiányzanak, melyek a régiségtől megkeményedve szerfölött erősek; rajtuk betűk láthatók, melyek nincsenek bevésve, mint a faragott köveken, hanem kidomborodnak, t. i. hogy ezzel is erősbbe tegyék a felíratos téglákat. E gyarmat a LEG. I. ADIV., azaz az első segédlegió állomáshelye volt, a mint Apulum a LEG. XIII. G., vagyis a 13-ik ikerlegióé, Ulpia Traiana pedig a LEG. VII. CLAVDIAE. Egyébiránt korunkban e régiségek és emlékek az említett helyeken alig találhatók fel és meg sem őrizhetők, minthogy részint a borzasztó tűzvészben (mely az üdv 1655-ik évében a város legnagyobb részét elhamvasztotta), részint a város falainak különböző és ismételt javításai s levakolása következtében eltűntek.

Az itt említett Barát Péter Báthori Zsigmond korában Kolozsvár város egyik adószedője volt; a Bethlen által házánál látott fenti felírat úgy tartalmára, mint alakjára szerfölött hasonlított (talán ugyanaz) azon felírhoz, melyről Reinesius Tamás mint Kolozsvárt talált római emlékről emlékszik meg Class. Inscriptiones cz. művében, a hol a 185. lapon kiadta és a mely Tormát *Napoca* valódi fekvésének felderítésére vezette. E felírat így hangzik:

NVMINI. AVGVST.	[Numini Augusti, Marcus Ulpius Caccilius Bassianus,
M. VLP. CAECIL.	Maximus Augur Augustalis Coloniae Napocensis
BASSIANVS.	Dedicavit]
M. AVG.	<i>Magyarul:</i> Augustus Istenségének Marcus Ulpius
AVGVSTALIS.	Caccilius Bassianus, Napoca császári colonia főaugura
COL. NAP.	ajánlotta.
D. D.	

A két felírat közt csak csekély, a másolók figyelmetlensége, vagy a felírat egyes részeinek kikopása által magyarázható különbség van.

Látható ezekből, hogy a XVII. század magyar történetírója teljesen helyes alapon és teljesen helyes eredménnyel fejtette meg a Kolozsvárt megelőzött római város nevének kérdését s ámbár a későbbi kor tudósai az általa idézett felíratok eltűnése miatt nem is vették figyelembe tudósítását, az elsőséget e kérdésben el nem tagadhatjuk tőle.

A jelen kor állítását fényesen igazolta.

Rácz Miklós.

Falfestmény töredékek.

Kolozsvárt, a belfarkas-utczai ref. templom hajójában a déli falon, a nyugatról számított első és második bolttartó oszlop között a lepatogó mészrétegek alól néhány kis folton már régebben színek tűntek elé, melyek világosan elárulják, hogy ott falfestmények lappanganak. A mész alatt rejtőző kép csak egy nagyobb szabású mű részlete lehet, mert valaha bizonyára az egész hajót freskók borították. A megmaradott festmény a két említett oszlop között, az ott álló nagy háttér pad tetejétől az ablakig lepi be a falat, s egész területe hozzávetőleg 14—15 négszögméter.

Különben nemesak itt, hanem egyik melléképületben is vannak némi maradványok. A templom déli részén lévő keresztfolyosóban, illetőleg inkább az ú. n. „toronyszoba“ falán, a keresztfolyosóra néző oldaldalon, az első emeletre vezető ajtónyílás mellett kétfelől, egy-egy töredék látható. A bemenettől jobbra egy férfi, balra egy angyal áll. Az angyalt valószínűleg később festették, míg a férfi képe minden bizonynyal az első kifestés korából való. Mind a két kép nagyon rongált. A férfin igen barna arczú, szakálos, bajuszos, életnagyságú alak. Sötét haja esigákban ereszkedik le egyik füléig és félig ezt is elfedi. A száj és orr szabása a mészszel együtt lehullott festés hiánya miatt nem állapítható meg. Az orrnak csak a felső része van meg. A fejét magas, barna sapka fedi, melyre később egy darabon valami piros színt mázoltak. A ruha színe a festék elkopása, s a rongálások miatt alig határozható meg.

Benn a toronyszobában szintén van egy Pallas alak, de ez jóval későbbi festés. A múlt században festhették. E szoba ajtószárnya 1764-ben készült. Ezt is egyszerű magyar virágdísz ékíti. *K. I.*

Névtelen német grammatika.

1730-ban jelent meg a következő című német grammatica: I. N. I. Nucleus grammaticae Germanicae, ad modum enucleationis recentiorum grammaticorum, erutus, lucique publicae, una cum Indiculo bipartito, partim ad illustrandas regulas grammaticas, partim siluam vocabulorum aperendam, nec non viam ad diversas eorum significationes, indeque